

Сундук А.М.,
к.е.н., с.н.с., доц. кафедри загальної та прикладної екології
ПВНЗ “Інститут екології економіки і права”, м. Київ

ЕКОНОМІЧНА СИСТЕМА УКРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ У ПРОЦЕСАХ ВЗАЄМОДІЇ ІЗ ВПЛИВАМИ ЗОВНІШНЬОГО ПОХОДЖЕННЯ

В статті визначаються теоретичні і прикладні засади дослідження особливостей взаємодії економічної системи держави і регіонів з процесами зовнішнього походження. Сформовано основні характеристики функціонування системи в екзогенному контексті. Пропонуються основні вектори побудови системи моніторингу за зовнішніми процесами.

В статье определяются теоретические и прикладные принципы исследования особенностей взаимодействия экономической системы государства и регионов с процессами внешнего происхождения. Сформировано основные характеристики функционирования системы в экзогенном контексте. Предложены основные направления построения системы мониторинга за внешними процессами.

In article theoretical and applied principles of research features of interaction of economic system of state and regions under influence of processes of an external origin are defined. The basic characteristics of functioning of system in ekzogen context are formed. The basic directions of construction of system are offered monitoring behind external processes.

Постановка проблеми. Економічна система України, у власному розвитку і функціонуванні, відчуває вагомий вплив процесів зовнішнього походження, які, являючись відображенням глобальних векторів розвитку, прямо або опосередковано впливають на її окремі ознаки, функціональні, територіальні та ін. особливості і призводять до явищ трансформації. Основними глобальними процесами, які мають найбільший потенціал трансформації, що може зумовити суттєві зміни в межах економічної системи держави, є наступні: перехід промислового виробництва на постіндустріальну стадію, трансформація природних факторів в економічні, екстериторіальність при розміщенні виробничих потужностей, використання комп'ютерних технологій, зростання обсягів міжнародних торговельних операцій та ін. Наведені процеси, маючи вагомий потенціал корегування, здійснюють суттєвий вплив на розвиток економіки держави та її регіонів, який з кожним роком стає все глобальнішим. Наведені процеси потребують свого наукового вивчення та дослідження з метою пошуку можливих напрямів управління ними та використання позитивних наслідків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В науковій літературі існує певна кількість наукових праць, які визначають основні позиції процесу взаємодії внутрішнього середовища держава із зовнішніми (екзогенними)

явищами і процесами. В цьому відношенні всі дослідження можливо розподілити на дві групи. До першої належать ті, які визначають принципи і положення розвитку глобального середовища, другої – особливості розвитку регіональних систем і власне вплив глобальних процесів на внутрішні системи держави та її територіальних складових. Серед робіт першої групи, в якості ілюстрації, можливо назвати працю М. Вотса, В. Босхарда і Д. Хамеле [2], другої – дослідження О.І. Гонти [1], А.Г. Гранберга [3], В.Р. Якупової [11].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Поряд з цим, відносно низька увага авторами приділяється питання якій та кількісній оцінці взаємодії внутрішнього і зовнішнього середовища в аспекті економічної системи, що визначається рядом досить цікавих проблем і особливостей. Зокрема, необхідною є розробка методичних підходів до оцінки рівня глобалізованості та глобального корегуючого впливу в межах цієї системи.

Формулювання цілей статті. Відповідно до цього, основним завданням статті є формування методичних підходів до оцінки, та її проведення, з метою визначення особливостей взаємодії економічної системи держави та її регіонів із глобальними процесами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під час проведення дослідження встановлено, що рівень прояву взаємодій між економічною системою і зовнішніми процесами має власні внутрішні специфічні особливості, до числа яких можна віднести консерватизм, низьку активність змін, вагомий часовий фактор освоєння впливів, присутність латентних (прихованих) факторів, вагому вірогідність прояву позаекономічних рішень. Під впливом цих особливостей формуються відносини між внутрішнім і зовнішнім середовищем. Зважаючи на внутрішні передумови для реалізації потенціалу екзогенних впливів, з останніми пов'язано формування несприятливих моментів для розвитку економічної системи, основними серед яких є наступні: вагома орієнтація економічної системи на зовнішньоекономічні операції, нераціональна структура експорту, виведення отриманих прибутків від діяльності суб'єктів економічної системи за кордон, формування суттєвих галузевих і територіальних асиметрій розподілу зовнішніх капіталовкладень та ін.

Для проведення індикативного аналізу і оцінки параметрів впливу зовнішніх процесів на внутрішню економічну систему та її складові, інформаційна база даних формувалася на основі статистики державних органів влади. Тут і надалі використовувалися статистичні дані Державного комітету статистики України [7-10], Міністерства економіки України [4-6]. В окремих випадках було використано метод експертної оцінки.

З метою визначення особливостей впливу процесів екзогенного походження на розвиток економічної системи України та її територіальних складових використовувався показник глобалізованості. Значення

показника для економічних ринків локалізується у площині параметрів відносин між суб'єктами, які належать до внутрішнього середовища та тими, що є зовнішніми. Розрахунок коефіцієнту відбувається на основі формули 1:

$$K_{глоб} = \sum_1^n y_{ij} a_{ij} k_{ізв} \quad (1)$$

де: \sum_1^n – сума значень за кожним із показників глобалізованості;

y_{ij} – нормовані значення і-го показника для j регіону;

a_{ij} – ваговий коефіцієнт за кожним показником;

$k_{ізв}$ – коефіцієнт інтенсивності зовнішніх відносин

Для розрахунку рівня глобалізованості економічної системи України та її складових було використано наступні показники: ВДВ; ВДВ на одну особу; обсяг експорту; обсяг експорту на одну особу; кількість підприємств, які здійснювали експортні операції; обсяг імпорту; обсяг імпорту на одну особу; кількість підприємств, які здійснювали імпорتنі операції; прямі іноземні інвестиції у галузі реального сектору; фінансування інноваційної діяльності за рахунок коштів іноземних інвесторів.

Згідно проведеного аналізу, протягом років оцінки коефіцієнт для держави мав коливальні тенденції. В 2000 р. його величина становила 0,3581, 2005 – 0,4642, 2009 – 0,3843. В 2005 р. відносно 2000 величина показника зросла на 29,6%, що пояснюється, насамперед, стійкою економічною динамікою зростання, яка була характерна для цих років, а в 2009 показник порівняно з 2005 зменшився на 17,3% як наслідок несприятливих явищ, які мінімізували величину коефіцієнту.

Найвищі коефіцієнти глобалізованості локализуються в межах регіонів з аналогічним рівнем розвитку, які за своїми характеристиками переважно є промисловими зі значними обсягами експортно-імпортних операцій або є загальнодержавними і регіональними центрами координації зовнішньоекономічних відносин (табл. 1). Ці регіони належать до групи найвищого рівня глобалізованості, яку формують м. Київ, Дніпропетровська, Донецька, Одеська, Київська, Харківська та Запорізька області. Високі значення має і наступна група глобалізованості, до складу якої належать регіони, що визначаються значною пріоритетністю за спрямуванням зовнішніх впливів і стабільно належать до сфери інтересів іноземних суб'єктів.

Регіони з середніми, прийнятними і низькими величинами формують, відповідно, аналогічні групи за оцінкою глобалізованості. Як правило, на поточний період вони здебільшого не визначаються суттєвою належністю до сфери інтересів іноземних суб'єктів. Основними причинами

цього є, на нашу думку, наступні фактори: низькі параметри функціонування економічних систем (відносно інших регіонів); аналогічні темпи розвитку відносин з іноземними суб'єктами; інфраструктура, здатна підтримувати відповідні контакти, потребує поліпшення; промоційна політика на низькому рівні; неефективність діяльності місцевих органів влади щодо розвитку зовнішніх відносин тощо.

Таблиця 1

Групування регіонів України за рівнем глобалізованості економічних систем

№ групи	Регіони	Параметри в межах групи			Відношення aver. групи до значення держави	Характеристика групи
		min.	max.	aver.		
I	<i>м. Київ, Дніпропетровська, Донецька, Одеська, Київська, Харківська, Запорізька області</i>	0,2036	0,9000	0,5517	+0,1674	Група найвищого рівня глобалізованості, регіони якої визначаються найбільшою пріоритетністю за спрямуванням зовнішніх впливів і стабільно належать до сфери інтересів іноземних суб'єктів
II	<i>Луганська, Львівська, Полтавська області</i>	0,1472	0,1672	0,1572	-0,2271	Група високого рівня глобалізованості, регіони якої визначаються значною пріоритетністю за спрямуванням зовнішніх впливів і стабільно належать до сфери інтересів іноземних суб'єктів
III	<i>Миколаївська, Закарпатська області, АР Крим</i>	0,0786	0,1260	0,1023	-0,2820	Група середнього рівня глобалізованості, регіони якої визначаються вагомою пріоритетністю за спрямуванням зовнішніх впливів і переважно належать до сфери інтересів іноземних суб'єктів
IV	<i>Івано-Франківська, Сумська, Черкаська, Волинська, Вінницька, Житомирська, Чернігівська, м. Севастополь, Рівненська області</i>	0,0433	0,0721	0,0577	-0,3266	Група прийняттого рівня глобалізованості, регіони якої визначаються задовільною пріоритетністю за спрямуванням зовнішніх впливів і можуть належати до сфери інтересів іноземних суб'єктів
V	<i>Херсонська, Хмельницька, Кіровоградська, Тернопільська, Чернівецька області</i>	0,0061	0,0419	0,0239	-0,3604	Група низького рівня глобалізованості, регіони якої визначаються найнижчою пріоритетністю за спрямуванням зовнішніх впливів і в основному не характеризуються суттєвою належністю до сфери інтересів іноземних суб'єктів

Процеси зовнішнього походження призводять до явищ глобального корегуючого впливу відносно економічної системи, які, за вагомістю і значенням, є більш небезпечними як для держави, так і для регіонів.

Глобальний корегуючий вплив для економічної системи має власні особливості, які проявляються в тому, що вона є більш глибинною та довготривалою за часовим проявом. Якщо економічна система відчула дії відносно окремих параметрів, то вони досягаються на основі значного впливу, так як зміни в межах економіки відбуваються із залученням вагомих ресурсів. Склад показників для оцінки рівня глобального корегуючого впливу аналогічний до системи індикаторів глобалізованості.

Розрахунок коефіцієнту здійснюється на основі використання формули 2:

$$K_{зкв} = \sqrt{(K_{глоб} + I_{зкв})^2} \quad (2)$$

де: $K_{глоб}$ – коефіцієнт глобалізованості;

$I_{зкв}$ – індекс глобального корегуючого впливу для кожного регіону.

Протягом років оцінки коефіцієнт глобального корегуючого впливу для України в цілому визначався змінними процесами. В 2000 р. показник був на рівні 0,4679, 2005 – 0,4748, 2009 – 0,4291. В 2005 р. відносно 2000 величина показника зросла на 1,4%, а в 2009 відносно 2005 зменшилася на 9,6%, що є відображення процесів зростання основних макроекономічних показників та впливу глобальних кризових процесів, які також торкнулися і економічної системи. На нашу думку, зменшення величини коефіцієнту можна тлумачити також і в якості позитиву, так як це свідчить про менший корегуючий вплив глобального середовища на економічну систему України. Поряд з цим, це також може означати і зміну пріоритетів глобальних інвесторів відносно держави.

Найвищий глобальний корегуючий вплив на економічні системи був характерний для таких регіонів як м. Київ, Дніпропетровська, Донецька та ін. області (табл. 2). Завдяки потужному економічному потенціалу ці регіони концентрують аналогічні ресурси зовнішніх ефектів на власній території, освоєння яких призводить до впливу на важливі параметри. Подібні значення має і група високого рівня корегуючого впливу, до складу якої належать регіони, які за показниками дещо поступаються попереднім, хоча і визначаються значними характеристиками від такого ефекту.

Регіони з середніми, прийнятними і низькими величинами формують, відповідно, аналогічні групи за оцінкою корегуючого впливу. Перспективи для екзогенних впливів реалізувати наявний потенціал зі зміною параметрів економічних систем є меншими. Основними причинами цього можуть бути наступні: слабкий рівень присутності глобальних впливів, невідповідність наявних умов та особливостей вимогам зовнішніх суб'єктів, наявність проблем і перешкод, які формуються в межах регіонів для реалізації потенціалу зовнішніх впливів тощо. Крім того, такі низькі показники можуть свідчити про певну стійкість економік регіонів до наявних глобальних дій, що є позитивом для територіальних одиниць в цілому.

Процеси зовнішнього походження, крім реалізації досліджених явищ і процесів, можуть впливати на положення фактичних значень відносно порогових. Однак, вірогідність таких змін пов'язана із комплексом специфічних рис, які характерні для економічної системи. Для оцінки співвідношень було використано наступні показники: природний приріст населення відносно країн ЄС (порогове значення $\geq 50\%$ (0,5) від європейського); середньомісячна заробітна плата відносно показника Польщі (порогове значення $\geq 50\%$ (0,5) від польського); рівень безробіття відносно країн ЄС (порогове значення $< 1,0$); відношення кількості вибулих до прибулих: міждержавна міграція (порогове значення = 1,0); відношення кількості прибулих (міждержавна міграція) до постійного населення (порогове значення $< 1\%$).

Таблиця 2

Групування регіонів України за рівнем глобального корегуючого впливу відносно економічних систем

№ групи	Регіони	Параметри в межах групи			Відношення aver. групи до значення держави	Характеристика групи
		min.	max.	aver.		
I	<i>м. Київ, Дніпропетровська, Донецька, Київська, Одеська, Закарпатська, Запорізька області</i>	0,3402	0,9000	0,6201	+0,1910	Група найвищого рівня глобального корегуючого впливу, регіони якої визначаються найбільшими параметрами впливу зовнішніх процесів на внутрішню фінансову систему
II	<i>Львівська, Харківська, Миколаївська, Луганська, Полтавська області</i>	0,2396	0,3106	0,2751	-0,1541	Група високого рівня глобального корегуючого впливу, регіони якої визначаються значними параметрами впливу зовнішніх процесів на внутрішню фінансову систему
III	<i>Івано-Франківська, Волинська, Сумська, Житомирська, Черкаська, Рівненська області, АР Крим</i>	0,1277	0,1832	0,1555	-0,2737	Група середнього рівня глобального корегуючого впливу, регіони якої визначаються вагомими параметрами впливу зовнішніх процесів на внутрішню фінансову систему
IV	<i>Чернігівська, Вінницька, Хмельницька, Херсонська області, м. Севастополь</i>	0,0869	0,1219	0,1044	-0,3247	Група прийняттого рівня глобального корегуючого впливу, регіони якої визначаються задовільними параметрами впливу зовнішніх процесів на внутрішню фінансову систему
	<i>Тернопільська,</i>	0,0528	0,0679	0,0604	-0,3688	Група низького рівня

V	<i>Кіровоградська, Чернівецька області</i>					глобального корегуючого впливу, регіони якої визначаються найнижчими параметрами впливу зовнішніх процесів на внутрішню фінансову систему
---	--	--	--	--	--	---

Згідно проведеної оцінки, існує вагома невідповідність фактичних значень до порогових для економічної системи держави та її складових. Однак, зазначені явища не мають таких несприятливих ознак як для фінансової системи, коли і для держави і для регіонів характерна надмірна кількість випадків критичної невідповідності. Для економічної системи на рівні держави ні одне зі співвідношень не визначалося приналежністю до площини критичної невідповідності (для аналогічних значень фінансової системи – 2), а загальна кількість таких співвідношень для економіки на 41,1% менше від фінансів. Це свідчить, насамперед, про більш коректний вплив зовнішніх процесів на розвиток економічної системи держави та її складових порівняно із фінансовою.

Для удосконалення державного реагування та управління зовнішніми впливами необхідно вважається розробка принципів засад моніторингу взаємодій, основними серед яких є наступні: цілісність (система державного моніторингу повинна бути цілісною за своїм функціонуванням, що передбачає взаємодію та координацію всіх структур органів влади, які включені до її складу), конструктивність (наявність чіткої конструктивної схеми функціонування, функціональність (можливість існування в поточних складних умовах розвитку), адаптивність (здатність охоплювати всі поточні явища і процеси, які здійснюють вплив на державу та регіони), наявність необхідних інструментів для обліку і реагування (використовуються як внутрішні, так і зовнішні напрацювання) та ін.

Висновки. Згідно проведеного аналізу, протягом років оцінки коефіцієнт глобалізованості для держави визначався змінними тенденціями, що, насамперед, пов'язується з чергуванням сталих періодів та кризових, останні з яких певною мірою несприятливим чином вплинули на показник. Подібні часові зміни характерні і для коефіцієнту глобального корегуючого впливу. Найвищі коефіцієнти як глобалізованості, так і глобального корегуючого впливу в основному зосереджуються в регіонах з високим рівнем розвитку. Оцінка співвідношення фактичних значень до порогових дає підстави говорити про те, що існує вагома невідповідність між цими значеннями, хоча і не така критична, як, наприклад, для фінансової системи.

Напрямами подальших досліджень є наступні: пошук додаткових методичних підходів до оцінки процесів взаємодії, розширення системи показників, формування підходів до побудови державної стратегії з врахуванням поточних характеристик.

Використані джерела інформації:

1. Гонта О.І. Формування політики транснаціоналізації економіки регіонів: теорія, методологія, практика / Олена Іванівна Гонта. – Луцька міська рада, 2008.
2. Глобалізація: навчальний посібник / [М. Вотс, В. Босхард, Д. Хамеле та ін.]; пер. з англ. В. Алексашина. – К.: Амадей, 2007. – 480 с.
3. Гранберг А.Г. Основы региональной экономики / Гранберг А.Г. – М.: ГУ ВШЭ, 2000.-495 с.
4. Моніторинг соціально-економічного розвитку регіонів України за 2001 рік : [видання Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, Державного НДІ інформатизації та моделювання економіки]. – 2002.
5. Моніторинг соціально-економічного розвитку регіонів України за 2005 рік : [видання Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, Державного НДІ інформатизації та моделювання економіки]. – 2006. – 153 с.
6. Моніторинг соціально-економічного розвитку регіонів України за 2009 рік : [видання Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, Державного НДІ інформатизації та моделювання економіки]. – 2010. – 159 с.
7. Статистичний щорічник України за 2000 рік / [за ред. О.Г. Осауленка]. – К.: Техніка, 2001. – 600 с.
8. Статистичний щорічник України за 2005 рік / [за ред. О.Г. Осауленка]. – К.: Видавництво “Консультант”, 2006. – 575 с.
9. Статистичний щорічник України за 2009 рік / [за ред. О.Г. Осауленка]. – К.: Видавництво “Консультант”, 2010. – 566 с.
10. Статистичний збірник “Регіони України” 2009 : в 2 ч. / [за ред. О.Г. Осауленка]. – К.: Державний комітет статистики України, 2010. – 1125 с.
11. Якупова В.Р. Влияние процессов глобализации на развитие экономики региона: дисс. на соискание научной степени канд. экон. наук: 08.00.05 / Якупова Венера Рафисовна. – Казань, 2005. – 199 с.

УДК 332.1 : 336.1

Чала Н. Д.,
к.е.н., доц. кафедри державних та місцевих фінансів
Академії муніципального управління, м. Київ

МІЖМУНІЦИПАЛЬНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В УПРАВЛІННІ ЕКОНОМІЧНИМ ПРОСТОРОМ: СОЦІАЛЬНО-ФІНАНСОВИЙ ЗРІЗ

Розглянуто особливості міжмуніципального співробітництва регіонів в умовах глобалізації як чинника зміцнення фінансової бази держави. Визначено основні показники дієвості соціальної політики, що визначаються фінансовими потоками. Запропоновано рекомендації щодо запровадження фінансових механізмів управління соціальним розвитком.

Рассмотрены особенности межмуниципального сотрудничества регионов в условиях глобализации как фактора укрепления финансовой базы государства. Определены основные показатели действенности социальной политики, определяемые финансовыми потоками. Предложены рекомендации относительно применения финансовых механизмов управления социальным развитием.